

Александар Крстић*

Историјски институт
Београд

ПОВЕЉА КРАЉА СТЕФАНА ТОМАША ЕРДЕЉСКОМ ВОЈВОДИ ЈОВАНУ ХУЊАДИЈУ

Бобовац, 1444, јун 3.

Сажетак: Босански краљ Стефан Томаш објављује да су после смрти његовог стрица Стефана Твртка II вољом покојног владара њему припали краљевски градови и други поседи, и да га је угарски и пољски краљ Владислав I поставио и потврдио за краља Босне, по савету и залагањем Јована Хуњадија, ердељског војводе и врховног капетана краљеве војске. Имајући у виду његову велику помоћ и благодатност, Стефан Томаш је обећао да ће помагати Хуњадија против Турака, суседа или других непријатеља лично, са свим својим људима и добрима. Уколико војводи запрети нека велика опасност, он је слободан да са својим фамилијарима дође у краљеву земљу, где ће уживати краљеву заштиту. Поврх тога, краљ је одлучио да Хуњадију исплаћује годишње издржавање у износу од 3.000 златних флорена.

Кључне речи: Стефан Томаш, Јован Хуњади, Владислав I Јагелонац, Босна, Угарска, XV век.

Краљ Стефан Твртко II умро је средином новембра 1443, одредивши за свог наследника Стефана Томаша, сина краља Стефана Остоје. Сабор је изабрао Стефана Томаша (1443–1461) за краља пре 5. децембра 1443, али је део властеле, предвођене моћним војводом Стефаном Вукчићем Косачом, настојао да на босански престо доведе старог претендента Радивоја Остојића. Томашев брат Радивој се већ од раније ослањао на подршку Османлија, али због „Дуге војне“ он и његови савезници у Босни у том тренутку нису могли озбиљно да рачунају на помоћ султана Мурата II. На босанску круну право је полагао и гроф Фридрих II Цељски на основу споразума између његовог оца Хермана II и краља Твртка II из 1427. године, али је подршка коју је пружао малом Ладиславу V Посмрчету ослабила његову позицију у Угарској. Да би умањио притисак од

* Ел. пошта: aleksandar.krstic@iib.ac.rs, albited@gmail.com.

стране цељског грофа, Стефан Томаш се обратио цару Фридриху III Хабзбуршком, а савезника против војводе Стефана Вукчића тражио је у Венецији и на папској курији. У таквим околностима краљу Томашу било је веома важно да добије признање са угарског двора. Ипак, до тога изгледа није дошло ни тако брзо ни сасвим лако, пошто су и Угри и босански владар у прво време били заузети другим, неодложним пословима. Док су током зиме 1443/1444. године угарски краљ Владислав I Јагелонац (1440–1444), Јован Хуњади и деспот Ђурађ Бранковић организовали крсташки поход за ослобођење Србије, краљ Стефан Томаш се обрачунавао са војводом Стефаном Вукчићем, у чему је уживао подршку Венеције. Нови босански владар у фебруару још увек није био сигуран у став Угарске, па је од Млетака тражио подршку за случај да га нападне султан или угарски краљ, нудећи Републици уступање дела својих земаља са градовима и рудницима на 25 година. Ипак, током маја Томашеви односи са Угарском коначно су регулисани. Како произлази из повеље која се овом приликом објављује, значајну улогу у одлуци краља Владислава I да потврди Стефана Томаша за босанског краља имао је и утицајни ердељски војвода Јован Хуњади. У Угарској се од босанског владара очекивало да узме учешћа у предстојећем рату са Турцима, што се није догодило.¹

Опис исправе и ранија издања

Повеља босанског краља Стефана Томаша ердељском војводи Јовану Хуњадију чува се у Мађарском националном архиву у Будимпешти (Magyar Nemzeti Levéltár), у серији *Diplomatikai levéltár* (DL), под сигнатуром 13775. Повеља је у овај архив доспела са грађом из ранијег Коморског архива. Опис исправе дајемо на основу снимака добијених из Мађарског националног архива.² Повеља краља Стефана Томаша састављена је на латинском језику и написана на пергаменту правоугаоног облика, димензија око 350 x 265 мм. Плика, која је сада потпуно отворена, била је широка око 35 мм. Повеља је исписана црним

¹ В. Ђоровић, *Историја Босне*, Београд 1940, 467–472; С. Ђирковић, *Херцег Стефан Вукчић-Косача и његово доба*, Београд 1964, 71–78; исти, *Историја Босне*, 275–277; Р. Џошковић, *Bosansko kraljevstvo u prijelomnim godinama 1443–1446*, Banja Luka 1988, 30–58; D. Lovrenović, *Na klizištu povijesti (sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska)*, 1387–1463, Zagreb–Sarajevo 2006, 283–287.

² Захваљујем колеги др Невену Исаиловићу што ми је љубазно уступио снимке повеље, као и снимке копије исправе из Архива САНУ.

мастилом у 31 реду, читким позноготичким писмом са великим бројем скраћеница. Писар је доследно поштовао горњу, леву и доњу маргину, а у значајној мери и десну маргину. Величином и положајем издваја се једино иницијално слово N, делимично покривено црвеним печатом Коморског архива. Мастило којим је исписана повеља знатно је избледело током времена, а на више места било је изложено деловању влаге. Због тога је текст на неким местима значајно оштећен и веома тешко читљив. Осим тога, на пергаменту се налази и више мањих механичких оштећења, насталих првенствено дуж линија пресавијања. Повеља је била савијена два пута по дужини и два пута по ширини (не рачунајући плику). Да би се спречило даље оштећење овог документа, архивисти су преко његове полеђине залепили заштитну газу. Ова газа донекле отежава увид у белешке на полеђини документа, мада не покрива (бар не у целини) два записа. Од једног, који се налази на средишњем делу полеђине повеље, сада се може прочитати само *Regis Bosne*. Друга, каснија белешка, исписана у три реда уз десну ивицу исправе, веома је избледела и на снимку практично нечитљива.³ На полеђини документа налазе се такође три архивска печата и више белешки са садашњом и ранијом сигнатуром (NRA f. 1530, no 16).⁴

Печат. Исправа је оверена висећим округлим печатом од црвеног воска, пречника око 45 мм, смештеним у чашицу од смеђег воска и окаченим о врпцу испредену од црвеног свиленог конца. Печат је сада за повељу причвршћен тако што је његова врпца провучена кроз једну рупицу на пергаменту, начињену изнад средине доње ивице исправе. Међутим, две рупице на пергаменту које се налазе нешто више, на месту где је раније била пресавијена слика, упућују на закључак да је врпца првобитно била провучена кроз поменуте отворе. То би био и уобичајени начин причвршћивања висећег печата за повељу. У питању је печат краља Стефана Твртка II, пошто Стефан Томаш током своје владавине није израђивао и користио сопствене печате. Овај Твртков печат је у науци означен као четврти тип средњег печата тог владара. На печату, који има мање оштећење (на око 5% површине) налази се веома леп приказ грба краља Стефана Твртка II. Око грба је исписан следећи натпис: + S(IGILLUM) DOMIN(I) TWERTCONIS DEI GRACIA REGIS

³ Као сигурно може се узети само то да у последњем, трећем реду пише Anno 1444.

⁴ NRA означава некадашњу серију *Neoregestrata Acta*.

BOSNE E(TC). Исти печат налази се и на повељи коју је краљ Стефан Томаш издао Млечанима 15. априла 1444. године.⁵

У Архиву САНУ у Београду, Историјска збирка 7, f. 2–3, налази се препис ове повеље краља Стефана Томаша, начињен у Будимском архиву 1851. године (снимак тог преписа чува се у MNL под сигнатуром DL 274876).

Текст повеље објавио је L. Thallóczy, *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter*, Munchen–Leipzig 1914, 366–368.⁶ Снимак документа и превод на српски језик до сада нису објављивани.

Текст повеље

Nos Stephanus Thomas, Dei gratia rex Bosne etc., significamus tenore presentium quibus expedit universis, quod quia vacante pridem solio huius [2] regni nostri Bosne, per obitum condam bone memorie illustris domini Stephani Twertko ultimi regis eiusdem, patrum nostri carissimum, nobisque post ipsius [3] decessum et ex eiusdem dispositione in dominio castrorum et tenutarum corone ipsius regni remanentibus, serenissimus princeps et dominus noster gratosus, dominus [4] Wladislaus, Dei gratia Hungarie et Polonie etc. rex, de speciali consilio et bona voluntate ac dispositione magnifici et potentis viri domini Johannis de [5] Hwunyad, inter cetera partium Transylvanarum woywode, supremi capitanei armorum eiusdem domini nostri Wladislai regis nos in regem dicti regni Bosne [6] sollemniter instituit, et confirmavit. Idcirco considerantes in huiusmodi confirmatione, et voti nostri assecutione favorem et adiutorium prefati domini Johannis wayvode nobis [7] affuisse et profuisse, et eum in hac parte nobiscum liberaliter egisse, cupientesque talismodi benivolentie, quamdiu in hac vita erimus, vicem rependere horum, sed et future [8] amicitie, et benivolentie utrimque conservande respectu, et sicuti pridem

⁵ L. Thallóczy, *Studien*, 294; P. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1970, 43, 45–47, 96, tabla XIV. О грбу краља Твртка II видети и: Д. Ацовић, *Хералдика и Срби*, Београд 2008, 212–213, 266.

⁶ Ј. Талоци је навео да је повељу претходно публиковао Ј. Teleki, *Hunyadiak kora Magyarorsyagon X*, Pesten 1853. Међутим, у наведеној збирци не постоји издање ове исправе, већ је на стр. 245–246 објављен текст повеље краља Стефана Томаша издате у Добору 11. новембра 1449, којом је босански владар поново регулисао своје обавезе према Угарској и Јовану Хуњадију.

Кратке регесте Томашеве повеље Хуњадију од 3. јуна 1444. објавили су I. Kukuljević Sakcinski, *Izvadci listinah i poveljah bosanskih*, Arkiv za povestnicu jugoslavensku 2 (1852) 27, на хрватском језику и E. Fermežin, *Acta Bosnae*, 185, на латинском језику.

verbo, ita ex nunc in nomine domini sana deliberatione, sincera fide et bona voluntate [9] tenore presentium unimus et coniungimus nos prefato domino Johanni woyvode ad fidelitatem et servitia prefato domino nostro Wladislao regi et sacre eius corone [10] inviolabiliter observanda, ipsumque dominum Johannem woywodam adoptamus, acceptamus, et assumimus sine fraude et dolo, in verum, sincerum et perfectum, fidelem [11] amicum et fratrem in domino Jesu promittentes firmiter eundem dominum Johannem woywodam tanquam sincerum adoptatum et cordialem amicum nostrum, bono corde [12] et sincera mente diligere et amare ac in necessitatibus adiuvari, toto tempore vite sue et nostre et eidem assistere in omnibus, precipue que erunt pro utilitate prefati [13] domini nostri Wladislai regis et eius regni Hungarie prenotati, huiusmodique assistentie, et amicitie observationem non pretermitemus, nec abiciemus propter aliquem hominem, [14] nec alicuius favore aut inductione, neque pro tezawro, neque pro castris, nec pro aliqua re mundi. Et si, quod Deus avertat, occurrerit eidem domino Johanni [15] woyvode aliqua necessitas, vel adversitas in dominio suo, vel ex parte paganorum, aut vicinorum, sive cuiuscumque aut quoruncumque emulorum suorum et sibi insultantium, [16] extunc in tali casu specialiter ipsum dominum Johannem woywodam non dimitemus, sed eidem cum persona, subditis, familiaribus, camera, et amicis nostris omni [17] facultate, quam nobis pro tali tempore dominus Deus concesserit, asistemus. Insuper quoque laborabimus et omni bona voluntate inducemus et requiremus omnes fratres et amicos [18] nostros ubicumque existentes, ut una nobiscum dicto domino Johanni woyvode cari amici et benivoli existant, eidemque et fraternitatem observent. Quodque in maius signum [19] huiusmodi amicitie et fraternitatis compromise, ex nunc libertatem habeat et facultatem, prefatus dominus Johannes woyvoda pro omni tempore affuturo durante vita [20] sua et nostra venire fraternaliter ad nostras domos, dominia, possessiones, ac tenutas, et iterum pro suo velle salve et secure redire tam videlicet ipse, quam sui fideles [21] servitores et familiares. Preterea, si successu temporum tanta occurrerit necessitas prefato domino Johanni woyvode, quod eum ex quacumque adversa causa ex dominio [22] suo exire contingeret et oporteret, extunc libere, secure et confidenter venire valeat ad nos, et ad domos, ad castra, opida, possessiones ac tenutas nostras, et [23] ad regnum nostrum, et ibidem ubicumque maluerit, iuste, fraternaliter et amicabiliter commorans, providere et disponere poterit de factis suis. Quamdiu autem ubicumque in [24] nostro regno et tenutis nostris moram duxerit, divino et nostro ac nostrorum auxilio et tuitione custoditus erit ab omnibus inimicis et sibi adversantibus tam in persona [25] propria, quam

familiares ac singula bona, resque et camera sua ac totum quicquid eo tempore sibi Deus possidendum concesserit et habendum. In maius autem robur [26] et signum huiusmodi amicitie ex singulari nostra benivolentia promittimus, quod ultra et preter illud subsidium, cuius pro occurenti opportunitate dicti domini Johannis woyvode [27] modo quo supra nos debitorem fecimus, ex speciali dilectione eidem domino Johanni woyvode tamquam fratri et amico nostro, pro persona sua singulis annis affuturis, singula [28] tria milia florenorum auri competenti termino sic velimus solvere et aministrare, in aliis quoque eidem nostram benivolentiam in facto ostendere, prout eidem accomodum fuerit et opportunum. Que [29] omnia suprascripta promittimus sub fide christiana et in verbo nostro regio inviolabiliter, in forma premissa observare harum nostrarum vigore, quibus sigillum nostrum, [30] quo utimur, appensum est et testimonio litterarum mediante. Datum in castro nostro Bobowacz, feria quarta proxima post festum Penthecostes, anno Domini [31] millesimo quadringentesimo quadragesimo quarto.

*Превод***

Ми, Стефан Томаш, милошћу божјом краљ Босне итд., садржајем ове исправе објављујемо свима онима којих се то тиче, да, пошто је пре одређеног времена остао упражњен престо нашег краљевства Босне због смрти покојног, светлог господина блажене успомене Стефана Твртка, последњег краља поменутог краљевства, најдражег нашег стрица, и пошто је нама после његове смрти по његовом наређењу остављено да владамо крунским тврђавама и поседима, узвишени владар и наш милостиви господар, господин Владислав, божјом милошћу краљ Угарске и Пољске итд., свечано нас је поставио и потврдио за краља поменутог краљевства Босне по посебном савету и доброј вољи и залагањем величанственог и моћног мужа, господина Јована Хуњадија, који је, између осталог, војвода Трансилваније и врховни капетан војске нашег господина краља Владислава. Стога, узимајући у обзир наклоност и помоћ поменутог господина војводе Јована, које је нама пружио у овом потврђивању и помогао у остварењу наше жеље, и чињеницу да је заједно са нама свесрдно радио на том циљу, ми желећи да се захвалимо за такву великодушност, али и у име очувања нашег пријатељства и узајамне благонаклоности у будућности, докле год будемо живи, и, као што је раније усмено договорено, тако сада у име Господа свесно, искрено и

** На редакцији превода захваљујем колегиници Драгани Кунчер.

добровољно путем ове исправе придружимо се и припајамо поменутом господину војводи Јовану у неповредивом чувању верности и служењу наведеном нашем господару краљу Владиславу и његовој Светој круни, и самог господина војводу Јована усвајамо, прихватамо и примамо без икакве преваре или обмане као истинитог, искреног и савршеног, верног пријатеља и брата у Господу Исусу, чврсто се заветујући да ћемо истог господина војводу Јована чистог срца и јасног ума поштовати и волети као нашег искреног брата и срдечног пријатеља, и да ћемо га током читавог живота, његовог и нашег, подупирати у невољама и помагати му у свему, особито у ономе што буде на корист поменутог нашег господара краља Владислава и његовог наведеног краљевства Угарске, и да нећемо престати да пружамо ову помоћ и негујемо ово пријатељство нити ћемо их одбацити због било ког човека, или из некакве користи или намере, нити за благо, нити за тврђаве, нити за било шта на свету. И ако, не дао бог, овог господина војводу Јована задеси некаква невоља или непријатељство у његовом господству, било од пагана или суседа, или од неког или неких од његових непријатеља и противника, тада, у том случају овог господина војводу Јована нећемо никако напустити, већ ћемо му у помоћ притећи лично са нашим поданицима, фамилијарима, ризницом и пријатељима, свим средствима које нам Господ Бог у то време буде допустио. Штавише, трудићемо се и свом добром вољом настојати да сва наша браћа и пријатељи, где год их има, заједно са нама буду драги и благонаклони пријатељи поменутом господину војводи Јовану. Такође, као највећи знак таквог пријатељства и братства, обећавамо да ће од сада поменути господин војвода Јован за све будуће време свог и нашег живота имати слободу и могућност да братски дође у наше куће, властелинства, поседе и имања и поново се према сопственој жељи натраг врати безбедно и сигурно, како он сâм, тако и његове верне слуге и фамилијари. Осим тога, ако током времена искрсне таква невоља наведеном господину војводи Јовану, да се из било ког разлога догоди да мора напустити своје господство, тада слободно, безбедно и мирно може доћи нама, у наше куће, утврђене градове, вароши, поседе и имања и у наше краљевство, и тамо се, где год буде хтео, праведно, братски и пријатељски боравећи, може бавити својим пословима и њима управљати. Докле год, пак, и где год у нашем краљевству и на нашим поседима буде боравио, имаће божанску и нашу и помоћ наших људи и заштиту од свих својих непријатеља и противника, како он лично, тако и његови фамилијари и сва добра, ствари и ризница, и све што му у то време

Бог буде дао да поседује и има. Као највећу пак потврду и знак таквог пријатељства и наше посебне наклоности обећавамо да преко и поред оне помоћи, коју смо дужни да учинимо за испољену подршку реченог господина војводе Јована на горе наведени начин, посебном љубазношћу истом господину војводи Јовану, лично као нашем брату и пријатељу, желимо да плаћамо и додељујемо сваке наредне године по три хиљаде златних флорена у одређеном року, као и да му и у другим стварима показујемо нашу благонаклоност, у ономе што за њега буде прикладно и корисно. Јемчимо, хришћанском вером и својом краљевском речју, да ћемо све горенаведено сматрати неповредивим и исправу у наведеном облику оверавамо својим печатом, који користимо, као и овим писаним сведочанством. Дано у нашем тврдом граду Бобовцу, у среду после празника Духова, лета Господњег хиљаду четиристо четрдесет четвртог.

Дипломатичке особености

Повеља спада у босанске латинске документе који по својој форми следе исправе угарских канцеларија, те у том смислу не садржи нарочите специфичности. Након кратке интитулације, уобичајене промулгације (*significamus tenore presentium*) и опште инскрипције (*quibus expedit universis*) следи краћа експозиција у којој се износи мотивација за настанак повеље, односно околности краљевог доласка на власт и помоћ коју је добио од дестинатара. У дугачкој диспозицији Стефан Томаш се заклиње на доживотно пријатељство са Хуњадијем и утврђује своје обавезе према угарској круни и самом Хуњадију, од пружања помоћи и подршке у свим околностима, до давања годишњег издржавања од 3.000 флорена (дуката). На диспозицију се надовезује короборација, најавна овере печатом (*harum nostrarum vigore, quibus sigillum nostrum, quo utimur, appensum est et testimonio litterarum*). Већ је наведено да је краљ Томаш на овој, као и на другим исправама користио печат свог претходника. Повеља се завршава датумом у облику уобичајеном за угарску канцеларију, са местом издавања и датирањем према црквеном празнику, уз годину од Христовог рођења. Потпис не постоји, што је такође уобичајено за босанске латинске повеље настале према угарским обрасцима.⁷

⁷ М. Brković, *Isprave hrvatskih narodnih vladara i latinske isprave bosansko-humskih vladara i velmoža*, Zadar–Mostar 1998, passim.

Просопографски подаци

Wladislaus, rex Hungarie et Polonie (Владислав I Јагелонац, краљ Угарске и Пољске), 4, 5, 9, 13 (ред у изворнику) – син пољског краља Владислава II Јагела, на пољски престо ступио с непуних десет година 1434. године као Владислав III. После смрти угарског краља Алберта изабран и крунисан за краља Угарске 1440. године од стране противхабзбуршке струје угарског племства. То је довело до жестоких унутрашњих сукоба између његових и присталица малог Албертовог сина Ладислава V Посмрчета, укључујући и деспота Ђурђа Бранковића, који је после првог пада Деспотовине (1439) избегао у Угарску. Владислав I је одузео бројна имања у Угарској деспоту Ђурђу и доделио их својим присталицама, али се убрзо измирио са деспотом. Пошто је у лето 1443. године склопио примирје са Фридрихом III Хабзбуршким, који је заступао интересе свог рођака Ладислава V, Владислав I је у зиму 1443/1444. године, заједно са Јованом Хуњадијем, папаским легатом Јулијем Чезаринијем и деспотом Ђурђем предводио поход против Османлија („Дуга војна“), током којег је крсташка војска преко Србије продрла до Бугарске. Као резултат тог похода у лето 1444. године обновљена је српска држава, али је краљ на наговор кардинала Чезаринија одбио да склопи мир са Османлијама и покренуо нови крсташки поход, у коме је код Варне 10. новембра 1444. доживео тежак пораз и погинуо.

Литература: Ј. Радонић, *Западна Европа и балкански народи према Турцима у првој половини XV века*, Нови Сад 1905; J. Dąbrowski, *Władysław I. Jagiełłończyk na Węgrzech 1440–1444*, Warszawa 1922; F. Szakály, *Phases of Turco-Hungarian Warfare before the Battle of Mohács*, Acta Orientalia 33 (1979) 65–111; V. Klaić, *Povijest Hrvata III*, Zagreb 1980, 182–242; *ИСН II*, 250–260 (М. Спремић); М. Спремић, *Деспот Ђурађ Бранковић и његово доба*, Београд 1994, 235–238, passim; P. Engel, *The Realm of St Stephen. A History of Medieval Hungary 895–1526*, London – New York 2001, 280–288; П. Рокаи, З. Ђере, Т. Пал, А. Касаш, *Историја Мађара*, Београд 2002, 152–155.

Johannes de Hwunyad (Јован Хуњади), 4, 5, 6, 9, 11, 14, 16, 19, 21, 26, 27 – рођен око 1407. године у племићкој породици влашког порекла. Још као младић истакао се у борбама са Турцима. Због тога му је поверена одбрана јужне границе Угарске: био је северински бан (1439–1446), секељски и тамишки жупан (1441–1456) и капетан Београда (1441–1446). Један од главних заповедника угарске војске у „Дугој војни“ (1443–1444),

преживео је катастрофални пораз код Варне (1444), и након тога постао најутицајнија личност у Угарској. За губернатора Краљевства Хуњади је изабран 1446. године, због малолетства краља Ладислава V (1444–1458). Доживео је тежак пораз од Османлија на Косову пољу 1448. године. На положају губернатора Хуњади је био до 1452, а следеће године постао је генерални капетан. Умро је од куге у Земуну после успешне одбране Београда од Турака 1456. године.

Литература: Ј. Калић-Мијушковић, *Београд у средњем веку*, Београд 1967, 115, passim; *ИСН II*, 254–257, passim (М. Спремић, С. Ћирковић); Ј. Held, *Hunyadi: Legend and reality*, New York 1985; М. Спремић, *Деспот Ђурађ Бранковић*, 208, passim; Р. Engel, *The Realm of St Stephen*, 278–297; П. Рокаи и др., *Историја Мађара*, 154–158; *Extincta est lucerna orbis: John Hunyadi and his Time*, ed. A. Dumitran, L. Mády, A. Simon, Cluj–Napoca 2009.

Топографски подаци

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* већ је објашњен топоним: **Bobowacz/Бобовац** (ГПБ 1, 52).

Установе и важнији термини

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* већ су објашњени појмови и установе: **rex/краљ**, **dominus/господин**, **princeps/владар**, **dominium/посед**, **област**, **владаније**, **верна служба**, **заклетва**, **familiaris/фамилијар**, **florenus/флорен**, **дукат**, **комора**, **вјера**, **regnum/краљевство**, **држава**, **castrum/град**, **утврђени град**, **litter(a)e/исправа**, **документ** (ГПБ 1–6, према регистру).

Corona regni, sacra corona (круна краљевства, Света круна), 3, 9 (ред у изворнику) – знак владарског достојанства који има знатно шире значење од појма конкретне инсигније. У средњовековним монархијама западне и средње Европе развило се сакрално поимање круне као трансперсоналног симбола монархије, државе и династије. Такав развој може се пратити и у Угарској, где је формулисана „доктрина Свете круне“, која је коначно постала идеолошки основ за изборну монархију, у којој племство, тј. сталежи и поданици верност дугују пре свега круни, а не личности владара. Под угарским утицајем и у средњовековној Босни је настало схватање које одваја личност конкретног владара од владалачког

достојанства оличеног у круни. Као што се види и из ове повеље, и у Босни се за појам круне као „власника“ везују градови и поседи који су у власти краља, и који тако прелазе са једног носиоца круне на његовог наследника.

Литература: М. Hellman, *Corona regni. Studien über die Krone als Symbol des Staates im späten Mittelalter*, Weimar 1961; С. Ћирковић, *Сузуби венац. Прилог историји краљевства у Босни*, Зборник ФФ у Београду VIII–1 (1964) 343–371 (= *Работници. Војници. Духовници. Друштва средњовековног Балкана*, Београд 1997, 277–305); С. Марјановић-Душанић, *Владарске инсигније и државна симболика у Србији од 13. до 15. века*, Београд 1994, 26–30, passim; Р. Engel, *The Realm of St Stephen*, 351, passim; Д. Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, 455–465.

Partium Transylvanarum woywode (мађ. **erdélyi vajda**, **војвода Трансилваније**), 5 – краљев намесник у Трансилванији (Ердељу), који је имао управну, судску и војну власт у овој покрајини. Именован га је краљ, а од 1462. године ова функција најчешће је удружена са положајем „жупана Секелја“.

Литература: Р. Engel, *The Realm of St Stephen*, 91–92, passim; idem, *Magyarország világi archontológiája, 1301–1457*. I, Budapest 1996, 11.

Pagani (**пагани**), 15 – незнабошци, многобошци, овде у значењу Турци.

Opidum (мађ. **mezőváros**, **варош**, **трговиште**), 22 – у средњовековној Угарској неутврђено градско насеље, често недовољно урбанизовано, без градских привилегија или са доста ограниченом аутономијом. У великој мери одговара типу насеља који се у српским земљама назива *трг*. Термин „варош“ је из мађарског језика у XV веку преузет прво у Босни, а потом и у Србији и другим деловима Балканског полуострва.

Литература: Р. Anđelić, *Trgovište, varoš i grad u srednjovjekovnoj Bosni. Prilog tipologiji naselja*, GZM 18 (1963) 179–194; Д. Ковачевић-Којић, *Градска насеља средњовековне босанске државе*, Сарајево 1978; *ЛССВ*, 68, 737–739 (С. Ћирковић, Д. Ковачевић-Којић); Р. Engel, *The Realm of St Stephen*, 254, 262–264; П. Рокаи и др., *Историја Мађара*, 79–80.

Possessio (**посед**, **село**), 20 – термин у Угарској који од XIII века означава приватни земљопосед, првенствено насељен сељацима (за разлику од предија – пустара). Будући да сва земља правно припада поседнику, док су насељени земљорадници само њени корисници, у XV веку овај израз постаје практично синоним за село (*villa*).

Литература: Р. Engel, *The Realm of St Stephen*, 80, 275, 326.

Festum Penthecostes (Духови, Педесетница, Света Тројица), 30 – покретни хришћански празник, посвећен је силаску Светог духа на апостоле и слави се у недељу, педесети дан по Васкрсу. Године 1444. падао је 31. маја.

Aleksandar Krstić

Institut d'Histoire
Belgrade

**CHARTRE DU ROI STEFAN TOMAŠ
AU VOIVODE DE HONGRIE (ERDELJ) JEAN HUNYADI**

Bobovav, 1444, juin 3

Résumé

Dans sa chartre du 3 juin 1444, le roi Stefan Tomaš fait savoir qu'après le décès de son oncle Stefan Tvrtko II, et par la volonté de ce défunt souverain, les villes royales et autres possessions [que détenait ce dernier] lui reviennent et que le roi de Hongrie et de Pologne, Vladislav Ier, l'a nommé et confirmé en tant que roi de Bosnie, après avoir recueilli les conseils et sur l'intervention de Jean Hunyadi, voivode d'Erdelj et commandant en chef de l'armée royale. Stefan Tomaš soutiendra Hunyadi dans sa lutte contre les Turcs, ses voisins et tout autre ennemi personnel, en mettant à sa disposition tous ses hommes et ses biens. Si le voivode venait à se trouver sous le coup d'une grave menace, il a liberté de pénétrer avec ses hommes sur la terre royale, où il bénéficiera de la protection du roi et pourra rester autant qu'il le souhaite. Finalement, le roi a décidé de verser annuellement à Hunyadi la somme de 3000 florins en or à titre de frais d'entretien.

Mots-clés: Stefan Tomaš, Jean Hunyadi, Vladislav Ier Jagellon, Bosnie, Hongrie, XVème.